Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Kieler, Laura.
Titel | Title:	Kvindernes Udstilling, Kvindernes Bygning og Dansk Kvindesamfund : Udg. i Anledning af Kammerherreinde Oxholms "Aktmæssige Fremstilling" af Præsidentskiftet og Dansk Kvindesamfunds 25 Aars Jubilæum.
Udgivet år og sted | Publication time and place:	København : Axel Andersen, 1897
Fysiske størrelse | Physical extent:	58 s.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

L. Kieler.

Kvindernes Udstilling.

1897.

14 - 444 - 8

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130021040933

LAURA KIELER.

Kvindernes Udstilling, Kvindernes Bygning og Dansk Kvindesamfund.

Udgivet

i Anledning af Kammerherreinde **Oxholms**

„Aktmæssige Fremstilling" af Præsidentskiftet

og

Dansk Kvindesamfunds

Fem og tyve Aars Jubilæum.

KØBENHAVN.
AXEL ANDERSEN.
S. L. Møllers Bogtrykkeri.
1897.

Paa Grund af den tidligere Forlæggers langvarige Sygdom er Udgivelsen bleven betydelig forsinket.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

I Udstillingstidende for 7de Juni 1895 skrev jeg i en Anmeldelse af May Wright Sewalls nylig udgivne historiske Oversigt over den største og mest repræsentative, kvindelige Forsamling, noget Land hidtil havde set:

„Naar man læser denne vort Køns Fremskridtshistorie, gribes man af dyb Ærbødighed og Højagtelse for dette internationale Verdensstævne, der som Mrs. Sewall selv siger, ikke alene var en Begivenhed i vor sociale Historie, men tillige en Milepæl i vor Races Udvikling.

Præsidenten for *„The Worlds Congress of Representative Women"* havde givet Værket følgende Motto:

„Not for herself but for humanity".

Der blev lagt flere Hindringer i Vejen for denne Kongres. Der blev spurgt, ligesom Tilfældet senere blev herhjemme, da Tanken paa en „Kvindernes Udstilling" søgte at skaffe sig Ørenlyd i Danmark:

„Hvorfor?"

Og der blev tilføjet:

„Hvorfor en Kongres af repræsentative Kvinder?

Kvinder have her Plads i alle Raad og Komitéer. I enkelte af dem spille de en saa fremtrædende Rolle, at vi ere berettigede til at gentage Spørgsmaalet: Hvorfor en separat, eksklusiv Kongres?"

Svaret lød:

„Fordi Kvinden paa disse Møder udelukkende træder frem blandt mandlige Kolleger som Lærer, Læge, For-

fatter, Kunstner, Stenograf, Assuranceagent, Bankier, Arkæolog o. s. v. og taler for og om de samme Themaer, de samme Professioner, som interessere dem alle. Men paa Kvindekongressen træder hun udelukkende frem for sin **egen** Sags Skyld. Ene og alene som Kvinde staar hun der for at faa og give Overblik over Kvindens Stilling i Slutningen af det 19de Aarhundrede, Overblik over det mandlige Køns nuværende Stilling lige over for hendes eget Køn, og **frem for alt**: Overblik over, hvor langt hun selv er kommet i det moderne Liv, hvilke betydelige Fremskridt, hun selv har gjort."

Af alle store Bevægelser, af alle fundamentale Interesser er ingen mere fundamental end den ene Halvdel af Menneskehedens Forhold til den anden Halvdel.

Hovedkommitéen, der bestod af Mrs. Sewall, Mrs. Rachel Foster Avery, Mrs. Frances Willard, Dr. Sarah Hackett Stevenson, Dr. Julia Holmes Smith, Mrs. John Caoneley, Mrs. Elisabeth Boynton Herbert og Mrs. William Thayer Brown, paatog sig sikkerlig et kolossalt Arbejde, da de skulde samle disse mange Hundreder under én Hat, da det gjaldt om at faa de mangfoldige, forskellige og selvstændige Kvindeforeninger i Amerika til at arbejde sammen, indordne Særinteresserne under det fælles Hejе og, de afvigende Anskuelser uagtet, i veldisiplinerede Rækker slutte sig om Lederne **for den fælles Sags Skyld.**

Dette Sammenhold, som den **danske Kvinde endnu har tilbage at lære,** skyldes den praktiske Uafhængighed, den Selvstændighed, der giver Øvelse i at handle paa egen Haand, og den deraf følgende Evne til at organisere, som den amerikanskeKvinde allerede i en saa lang Aarrække har siddet inde med. Hun var vant til „*Conformity to the rules*" og forstod at adlyde Reglementet.

Med fuld Ret gav derfor Præsidenten for Verdens-

udstillingen iChikago, Mr. Booney, Kvinderne detVidnesbyrd, som ved denne Lejlighed indebar den højste Ros:

„En saadan Troskab, en saadan Subordination under de fælles Planer og Forslag har jeg aldrig set."

I ovenstaaende findes altsaa en Begrundelse af en saadan Udstillings Nødvendighed, (i den Artikel, jeg skrev i »Dannebrog« 1894 i den Hensigt at søge at paavirke Stemningen i Rigsdagen til Bedste for Statstilskudet, fremhævede jeg den derfor særlig for Danmarks Vedkommende), men den rummer tillige en Dom over Kvindernes Udstilling i København 1895.

Kammerherreinde Oxholm, Udstillingens første Præsident, har nu udgivet den danske Udstillingshistorie. Ligesom Mrs. Sewall's er den særdeles smukt og stilfuldt udstyret, et kulturhistorisk Arvestykke til senere Slægter. Stilfærdigt er den kommet og loyalt kun holdende sig indenfor Komitéens Kreds, er den bleven trykt i et begrændset Antal Exemplarer, der ere blevne sendte til Komitémedlemmerne og Garanterne.

Kammerherreinden siger i sin Bog:

»Det var fuldstændigt i sin Orden, at Fru Kieler med sin indhentede Erfaring som Repræsentant for danske Kvinder ved Kongressen i Chicago og sin større Forstaaelse af offentligt Ansvar indsaa — og andre med hende — at Medlemmerne ved Udstillingens Lukning burde tage Berigtigelsen vedrørende Præsidentskiftet i

deres Haand og forlange de tilbageholdte Dokumenter og Oplysninger forelagte. Komitéens Medlemmer ere ikke private Personer.«

Da mit Navn her i denne Forbindelse er bleven nævnt, finder jeg det nødvendigt først med et Par Ord at give en lille Redegørelse.

De misfornøjede, der havde havt moralsk Mod nok baade til at protestere og til at opløse en hel Komité — blandt disse sidste den sjællandske —, vilde med Glæde have sluttet sig til os, hvis det var sket paa et tidligere Tidspunkt, altsaa **inden** Udstillingens Aabning. Nu fandt de det forsent.

Heri kunde de øvrige af os ikke være enige. Dersom vi havde fremtvunget Opgøret den Gang, vilde det efter vor Formening ikke have været loyalt handlet ligeoverfor Sagen selv. Vi vilde ikke lægge nogen Sten i Vejen for Kvindernes Udstilling og for den daværende Styrelses Arbejde, — vi vilde tværtimod lade den vise, hvad den formaaede, og ligesom den forrige Præsident trofast blev ved at støtte og arbejde for Udstillingen uden Hensyn til den personlige Uret og Fornærmelse, hun havde lidt, saaledes indtoge ogsaa vi øvrige en afventende Holdning og saa rolig til, hvordan »Revolutions-Komitéen« nu benyttede den Magt, den ulovligt havde tiltvunget sig.

Da Udstillingen var forbi, havde derimod enhver Lov til at kritisere den uden Frygt for

at skade dens Sukces, og vi havde derfor i alle Henseender først nu faaet fri Hænder.

Da Enighed herom imidlertid ikke kunde opnaaes, var det eneste rigtige, at den fratraadte Præsident i egen Person gav Oversigten og samlede Dokumenterne. Efter saa længe at have tiet til de fornærmende Beskyldninger, har Kammerherreinde Oxholm altsaa endelig selv givet det Svar, andre forlængst burde have givet.

Hvordan vil nu de senere Slægters Dom lyde, naar de læse denne de danske Kvinders Udstillings-Historie?

Da Udstillings-Proklamaet nu er udløbet, og Dansk Kvindesamfunds Fem og tyve Aars Jubilæum for kort Tid siden er bleven fejret over det hele Land, turde Tiden være inde for enhver Kvinde i Danmark til at gøre sig det klart, hvordan denne Dom vil blive ikke blot fra dem, der komme efter os, men ogsaa fra vor egen Samtid, at det, der skumles om i Krogene, alt det, der under Komplimenters Skalkeskjul bliver trukket paa Skuldrene ad og gjort til Genstand for skadefro Latter, at det kan blive aabent og ærligt sagt, saa vi vide, hvordan vi staa, og hvad der først og fremmest skal raades Bod paa. Vi have nu faaet den saa langt paa Afstand, at »Fjernsyn giver Klarsyn«.*) I Indbydelsen hed det med Rette:

---

*) Henrik Ibsen.

»En Udstilling vil bedre end noget andet lære Kvinderne at kende deres egne Mangler saa vel som deres Styrke.«

Den Tendens, der har vist sig, til at skjule alle de Fejl, der bør paatales, for »Kvindesagens« Skyld, maa absolut misbilliges. Det er en Forpligtelse netop mod Kvindernes egen Sag at hævde deres egne Forpligtelser til at gøre Ret og Skel og under alle Omstændigheder til villigt at erkende en begaaet Uret. Ved at gøre dette, hædrer man sig selv. At unddrage sig Kritik er en Falliterklæring.

Der har lydt Ros nok over denne Udstilling, over Arrangementstalentet, over Toiletterne, over de mer eller mindre kønne Ansigter, over de forskelliges sociale Stilling og personlige Elskværdighed. Pressens imødekommende Overbærenhed var en Fortsættelse af Aarhundreders mandlige Galanteri, der gav Stene i Stedet for Brød, det vil sige — paa enkelte Undtagelser nær* — Komplimenter og ingen retfærdig, alvorlig Kritik.

Hvad har det gavnet Kvinderne? Det var ikke det, der tilkom os, og hvad vi havde Ret til at vente, nemlig en sand og ærlig Værdsættelse af vore Frembringelser, — selv om denne Værdsættelse skulde gaa os imod.

Af Udlandets Udtalelser ere naturligvis i

---

*) Industritidende og nogle andre.

Overensstemmelse hermed kun de rosende blevne refererede.

Kan Kvindesagen være tjent med at tage imod disse Komplimenter?

Naar jeg nu — grundet paa Selvsyn — tager Chicago-Udstillingen som Udgangspunkt, og i beundrende Højagtelse paa Ny vil fremhæve Kvindekongressens mønsterværdige Disciplin, den gode Aand blandt Størsteparten af Medlemmerne og den værdige Holdning og Selvkritik Førerne udviste, har jeg kun at tilføje, at den var en diametral Modsætning — ikke blot til Kvindekongressen i Paris, der i flere Henseender var en Parodi paa en Kvindekongres og for fleres Vedkommende syntes rekrutteret fra Kredse, der ere og stedse ville blive ved at være Kvindesagens værste Fjender, men ogsaa desværre en Modsætning til Kvindernes Udstilling i København 1895.

Jeg kan saa meget lettere gøre dette, som jeg fra Begyndelsen af ikke har havt Tid til at tage nogen aktiv Del i dette Foretagende og derved i Grunden mest af alle har staaet udenfor.

Mine varme Tro paa Sagen og Sympati for den bevægede mig kun til efter Opfordring at være Indbyder, dertil Garant og senere mundtlig saa vel som skriftlig at søge at vække danske Kvinders og Mænds Interesse for samme. Videre kunde mine Kræfter det Aar — paa Grund af

mine mange Foredragsrejser — ikke strække sig, og det var særdeles mod mit personlige Ønske, jeg under mit tre Maaneders Fravær i Norge —Sverige fik Underretning om, at jeg fra blot Indbyder var bleven valgt til Medlem af det literære Udvalg.

Under hele Udstillingsaaret har jeg i Overenstemmelse hermed kun indfundet mig til tre Møder, de to i det lit. Udvalg og det tredje — det meget omtalte Plenarmøde i Januar 1895, hvor jeg protesterede paa Garanternes Vegne. Jeg mødte kun frem, naar det gjaldt at paatale den illoyale og ulovlige Adfærd mod Præsidenten. Indbydelsen til at deltage i Festen for de fremmede Journalister fulgte jeg ikke, da jeg paa Forhaand følte, Tonen ikke vilde blive den for Udstillingen værdige, og den til alle Medlemmerne rettede Opfordring om at fremkomme med en eller anden Plan til bedste for det lit. Udvalg efterkom jeg lige saa lidt, da jeg ogsaa der følte mig overbevist om, at det vilde være ørkesløst Arbejde. At jeg **i sidste Øjeblik** traadte til som Medredaktør af »Festskriftet«, hvis Redaktion, paa den sidste, praktiske Afslutning nær, allerede var færdig, skete kun af Venskab for Fru Blicher-Clausen, hvis alvorlige Sygdom forhindrede hende fra selv at besørge den, og mod hvis Plans Virkeliggørelse, Intriger søgte at bygge en uovervindelig Hindring.

Min Misfornøjelse med Udstillingen daterer

sig altsaa fra den Dag af, da de første Tegn viste sig paa indre Splid og underminerende Arbejde, og da Udstillingen tilsidst svigtede sit Program og netop ikke blev, hvad jeg i mine Foredrag og Artikler bebudede, den vilde blive, har jeg her en Berettigelse til at være saa mange andre danske Kvinders Tolk, naar vi herved lade denne Misfornøjelse komme tilorde.

Beskyldningen, at Kvinder ikke kunne holde Fred, rammer ikke os, der have søgt at hindre Ufreden og tilsidst paatale den, for at noget lignende ikke en anden Gang skal gentage sig, men den rammer alle dem, som skabte Ufreden.

Sagen over Personen!

Dette Motto over Kammerherreinde Oxholms aktmæssige Fremstilling, har hun ikke blot selv fulgt, men ogsaa alle dem, der arbejdede for, at et enkelt Medlem ikke skulde blive den Person, over hvilken hele Kvindernes Udstilling skulde strande. Revolutionsudvalget (det literære) gjorde endog Udstillingssagen saaledes til ét med dette Medlems Person, at det erklærede, den skulde staa og falde med hende. Et af dets Medlemmer erklærede mig endog skriftlig, at »ikke at gjøre dette, ligefrem vilde være uhæderligt.«

De revolutionære sloge sig imidlertid i samme Øjeblik selv paa Munden, idet de, saa snart det gjaldt Kammerherreinde Oxholm, pludseligt syntes at sætte Sagen over Personen. Og hvilken

Person, der her var mest identisk med og uundværlig for Sagen: Præsidenten, der havde rejst den og skaffet de fornødne Penge og Betingelser for, at Planen lykkelig kunde realiseres, Præsidenten, hvem det hele Foretagende skyldtes, og som var ansvarlig ligeoverfor Staten med Hensyn til Statstilskuddet, hvis Navn alene var en Borgen for Garanternes Tillid, eller et, paa et senere Stadium tilkommet Medlem, (dette Medlem være nok saa dygtigt og anerkendelsesværdigt, hun være vil, men som ikke gav mere af Arbejde og Opofrelse end de fleste Deltagere,) er vel i sig selv saa indlysende, at det er unødvendigt at dvæle nærmere herved. Kun ét gjorde denne Selvmodsigelse klart, nemlig at Spørgsmaalet med Iver blev grebet som et Agitationsmiddel, der skulde bringe Udstillingen over i andre Hænder.

Stille vi altsaa det Spørgsmaal: Har Udstillingen svaret til Hensigten og derved tillige opfyldt de danske Kvinders egne Forventninger? vil eller bør Svaret uundgaaligt blive nej.

Anken gælder **ikke** Udstillerne, hvoraf mange paa det glædeligste indfriede vor Tro til de danske Kvinder, at deres Arbejder saa langt fra behøvede at staa tilbage for Udlandets, at de **tværtimod** paa flere Felter medHeld vilde kunne tage Konkurencen op. Udstillerne gave os Bekræftelsen paa vor Tillid til, at Tiden var inde, til at gøre den store og højst nødvendige Begyndelse. Kvinderne have nu klar set, **hvor**

de stode længst tilbage, **hvor** de ere gaaede frem paa ny indvunden, endnu kun halvt opdyrket Arbejdsmark, og hvor de have deres sikre Domæne, kort sagt: de have faaet en Maalestok for deres egne Kræfter.

Men Anken gælder de ledende Kræfter i den ny Bestyrelse. — Hellere Underskud end den Svigten Program over hele Linjen og det forfejlede, misvisende Resultat, som den uundgaaelige Følge heraf blev.

Pressens Holdning værdsatte Udstillingen. De fleste droge et Lettelsens Suk: »Herregud, er det saa at forstaa? Ja, saa kan vi jo sagtens være elskværdige.«

Det er overflødigt her nærmere at dvæle ved, hvad der i saa Henseende manglede. Det har allerede forlængst været sagt af andre. Jeg vil først og fremst henvise til Industritidende 12te Juni 1895. Idet den indleder sin Kritik med en ironisk Bemærkning om den »Ihærdighed, med hvilken Dagspressen har dvælet ved de ledende Damers ydre Fortrin,« skynder den sig med at forsikre: »at man ikke vil finde noget tilsvarende i vor Anmeldelse, ikke alene fordi det er noget selvfølgeligt, at Damer ere smukke, og vi derfor ikke indser, **hvorfor** det skal fremhæves, men mere endnu, fordi vort Formaal efter Tidsskriftets Natur maa være et Forsøg paa en virkelig Vurdering af den kvindelige Indsigt og Arbejdsdygtighed, om hvilken Udstillingen skal vidne.«

Den fremhæver, at Udstillingens Tyngdepunkt ikke burde have ligget i det tekniske men i det sociale og i det økonomiske, samt at Syerskernes, Expeditricernes, Kassererskernes og Tyendets Arbejdsvilkaar og Arbejdsudsigter burde have været anskueliggjorte for derved at have vist Kvindebevægelsens store Berettigelse.

Kammerherreinde Oxholm har nu i sin egen Kritik over Udstillingen, som den blev, klart paavist disse samme, store Mangler og deres Følger. Med andre Ord: Ordningen anskueliggjorde ikke Kvindernes Udstillingshistorie fra Fortid til Nutid. At Overblikket over de forskellige Tiders Arbejder og sukcessive Fremskridt ikke lettedes ved, at Overgangene bleve mere markerede, søger ogsaa sin Grund i Lokalet selv, der umuliggjorde en saadan Ordning, idet alt af Mangel paa Plads maatte sammentrænges og hobes op.

I det Industritidende peger paa en Hovedmangel ved Kvindernes Udstilling: »Manglen paa kraftig og overlegen Ledelse,« og samtidig mener, at »adskillige af de Anker, der med Rette kunne gøres mod Udstillingen, vistnok kunne henføres til den Reaktion, der naturligt gjorde sig gældende ved Præsidentskiftet,« gør den sig skyldig i en iøjnefaldende Selvmodsigelse, da den kort forinden antydede, at den afgaaede Præsident med sin »betydelige Kraft« var en

for stærk og udpræget Individualitet, der herskede med den »rene Absolutisme.«

Kammerherreinde Oxholms aktmæssige Fremstilling kuldkaster denne Paastand. Lovlydig har hun holdt sig Regulativet efterrettelig, medens den ny Styrelse etablerede »den absolute Magt« i den Grad, at der under det ny Regime intet Plenarmøde blev sammenkaldt før lige før Udstillingens Aabning den 12te Juni. Den ny Styrelse satte egenmægtig Provinskomitéerne ude af Spillet, forandrede Udstillingens Emblem, Lokale o. s. v., uden at de øvrige Komitémedlemmer fik afgivet deres Stemmer, og valgte selv den nye Præsident. Kun en Plenarforsamling havde Ret til at foretage dette Valg.

Men Hovedsagen, det var Udstillingens ledende Aand og Tone. Den var i sig selv en Underkenden af Udstillingens Hensigt.

De Komplimenter, Pressen ødslede paa de øvrige Udvalg, forstummede fuldstændigt overfor det literære og det dramatiske. Begge Udvalg, især det sidste, bleve Udsillingens Syndebukke og det desværre med Rette, thi i bøgge disse skimtede man Udstillingens Achilleshæl.

Ligeoverfor denne Gaaen paa Akkord med selve Udstillingens Idé og Formaal, studsede selv Mændenes utrættelige Galanteri og vægrede sig ved at gentage de tomme Fraser, de ellers saa gavmildt uddelte.

Det literære Udvalg, som altsaa husede Sprængstoffet: de uensartede, hverandre fjendtlige og til Dels radikale Elementer, der tilsidst bleve selve Revolutionens Arnested, var forøvrigt Udstillingens Stedbarn. Dets Viceformand var en stor Del af Tiden paa Rejse i England, og dets Formand optaget af sine Hverv som Vicepræsident og af sin ulige, større Interesse for en anden Komité, den dramatiske, af hvilken hun ikke var Medlem.

Følgen heraf var, at det literære Udvalg ikke havde Raad til nogetsomhelst. Formandens Tilfredshed over, at det literære Udvalg kun kostede Udstillingen en Ubetydelighed (foruden den »betydelige« Sum, den repræsentative Almanak tog at sætte i Scene!) er en tvivlsom Ære, især naar man erindrer de Tusinder, der bleve ødslede paa Baletten og den sidste, dramatiske Forestilling.

Hvad blev der af de mange Planer, saa mange aktive Hjerner udkastede? Ingen Ting! De havde jo ikke Raad til det og kunde slet ingen Penge faa. Protokollen var aldrig tilstede, og som Følge deraf kunde Sager, som havde været under Afstemning, tages op til Afstemning paa Ny, naar det passede Flertallet, uagtet Mindretallets Protest!

Man maa derfor i højeste Grad beklage, at Formanden ikke søgte at samle de literære Kræfter, men lod disse spredes, saaledes at i

Stedet for Aandsfrihedens gensidige Imødekommen Intolerancen ødelagde ethvert Samarbejde.

Ved en god Plan fra Begyndelsen af, en Plan, der konsekvent var bleven fulgt, kunde Udvalget have fundet et fyldigt og værdigt Udtryk for, hvad det evnede. De nordiske Kvinders Udviklingshistorie gennem de forskellige Aarhundreder kunde have været et saadant Udtryk. De forskellige Afsnit burde have været udsatte som Prisopgaver, hvis Besvarelser skulde underkastes streng Bedømmelse af Kommitéen, og kun de bedste naturligvis blive valgte uden Hensyn til Forfatterens Navn og Anseelse.

Et saadant Værk, hvor nordiske Forfatterinder gave det bedste, de kunde give, vilde have været et monumentalt Mindesmærke over nordiske Kvinders selvstændige Udstilling i Slutningen af det nittende Aarhundrede. Hverken »Festskrift« eller Almanak kunde derfor blive andet end Surrogater, da de paa Grund af Forholdene ingen bestemt Plan kunde følge og — som Følge af samme — paa et altfor sent Tidspunkt vare satte i Værk. Bidragyderne kunde ikke faa Tid til efter Redaktionens Anmodning at sende andet end Brudstykker, ufuldførte Udkast og et og andet gammelt, de tilfældig havde liggende, og som ikke var af deres bedre Ting. Den forargelige Agitation for at forhindre »Festskriftets« Fremkomst vil jeg ikke frem-

drage her, men kun i Forbigaaende nævne som et Led i den lidet loyale Kamp, der blev ført mod anderledes tænkende.

Saafremt Udstillingstidende tillige kunde have fremtraadt i Skikkelse af et midlertidigt Dagblad, hvis Rammer vare saaledes udvidede, at det kunde have givet Kvinderne fyldig Lejhed til paa alle Omraader (politiske, kommunale, sociale og æsthetiske) at prøve deres journalistiske Evner, vilde dette tilvisse have hævet det literære Udvalgs Anseelse og have efterladt Spor ogsaa for vort Køns Fremtid.

Den dramatiske Komité's Formand arbejdede, efter almindeligt Sigende af alle dem, der vare inde i denne Komité's Forhold, med aldrig svigtende Loyalitet ligeoverfor Udvalget, og med varm Interresse for dets Formaal forenede hun Dygtighed med human Imødekommen. Men den fra først af tagne Bestemmelse, at der ingen Mand maatte komme paa Scenen, var i sig selv skæbnesvanger for Forestillingernes heldige Udfald, da den derved gjorde ethvert Forsøg paa at give et dramatisk godt og betydeligt Arbejde til en Umulighed. De dramatiske Forfatterinder bleve stillede en uløselig Opgave. De havde vistnok intet andet at gøre end at indlevere Smaating. Hvad epokegørende for sit Køn kunde en Mand lave ud af en Studenterfarce? Aktørerne i det virkelige Livs Skuespil ere jo baade Mænd og Kvinder,

og Forestillingernes Niveau blev derved sænket ned til en Studenterkomedies Standpunkt.

Det var kun Skade, Pressen og Publikum ikke i Forvejen havde gjort sig dette klart, men mødte med Forventninger, som man paa Forhaand vidste, maatte blive skuffede. Da Selma Lagerløf omgik Vanskeligheden ved at lade Mandsrollerne udføre af unge Damer, virkede de bloddryppende Scener parodiske.

Den ny Styrelse kan forsvare sig med, at denne Bestemmelse var tagen, inden den ny Ærа begyndte. Vicepræsidenten siger i sit Svar til Udstillingstidende: »I Stedet for at se Forestillingerne ene og alene ud fra denne Mangel, som Komitéen selvfølgelig har beklaget,« tilføjer hun: »at man ikke har kunnet ændre denne Mangel.«

Hvorfor? Udstillingskomitéen var ikke bange for at foretage Ændringer baade med Lokale, Emblem og Program i det Hele taget hvorfor saa ikke ogsaa med Hensyn til de dramatiske Forestillinger?

Men fordi der ingen Mand maatte vise sig paa Kvindernes Brædder, derfor behøvede dog ikke Niveauet at sænkes saa dybt som det blev paa den sidste Forestilling, hvor Lefleriet med en daarlig Smagsretning satte sig selv i Højsædet, og hvor Vicepræsidenten fra en improviseret Variété lod en Kunstnerinde iført »Niniches Chantøse-Flitter« bringe Publikum, Udstillingskomitéens Tak.

Der blev derved gjort et uheldigt Forsøg paa at paatrykke Kvindernes Udstilling et københavnsk — demimondænt Præg. Der er bleven sagt, at denne sidste Forestilling fandt Sted imod det dramatiske Udvalgs Ønske, og at dette forudsaa Udfaldet. Om det forholder sig saaledes, ved jeg ikke, men noterer kun den Kendsgerning, at det kongelige Theaters Skuespillerinder ikke medvirkede ved Forestillingen. At Formanden denne anden Aften hverken viste sig i Theatret eller ved Festen bagefter, vakte ialfald megen Opsigt og forekom idetmindste udenforstaaende som en Tilkendegivelse af hendes Mishag og ensbetydende med en Protest paa Udvalgets Vegne.

Den store, polske Skuespillerinde, Helena Modjeska, lagde paa Kongressen i Chicago med veltalende Ord Kvinderne paasinde, hvilken Indflydelse de kunde faa paa det store Publikums Smag.

»Hvis Mødrene, hvis Hustruerne, hvis Kunstnerinderne og Skuespillerinderne vare sig dette bevidste og vilde bruge denne Indflydelse i Renhedens, Skønhedens og Sandhedens Tjeneste, vilde de usædelige Bøger, de frivole eller leflende Theaterforestillinger være dødsdømte. Ingen vilde mere læse dem, se dem.«

Sansen for det dekorative, der bragte Arrangørerne til at tabe Maalet afsyne, paatrykte Udstillingen et Præg, der ikke ganske svarede

til Hensigten, men derimod godt passede til Kritikkens Begejstring over de mange, smukke Ansigter og elegante Dragter.

Skinnet blev Hovedsagen, og Reklamen taget mere i Tjeneste, end det i alle Henseender var ønskeligt. Var det Udstillingens Aand, der kom tilorde paa den sidste, dramatiske Forestilling, saa var den en Fornægten baade af Provinsen og af Kvindens alvorligste Stræben.

Den franske Literat, Adolphe Brinon skrev i »*Les Annales Politiques et Litteraires*« om Journalistfesten paa Kvindernes Udstilling:

»De danske Kvinder forekom os snarere dristige og indsmigrende. Vort første, behagelige Indtryk ved Ankomsten beredtes os af Kvindernes Smil, deres indtagende Væsen, deres muntre, tidt moquanteØjekast. — —— De danske Damer morede sig den Dag som gale (des folles), og vi morede os ligesaa. — — — — Er det ikke iblandt disse nordiske Kvinder, saa dristige, saa vidende, at man finder denne Bataljon af »Halvjomfruer,« som Marcel Primost har gjort os bekendt med? — — —«

»Deres danske Damer«, siger han til en Kollega, medens Champagnen funkler i Glassene paa Udstilingen, »have lige godt Øjne, som ikke føre til Melankoli. Se en Gang hende, som just nu fikserer os der nede fra Bordenden! Diable, om denne smukke Pige nogensinde kunde betages af en alvorlig Lidenskab! Hun ser mig

ganske ud, som om hun tog Livet fra den lette Side. — — — Jeg viste min Kollega en henrivende Pige i koket Toilette à la Paris, som snakkede lystigt og gjorde muntre Tegn til os.«

Saa langt Franskmanden. Selv om man nu tager Halvdelen fra, som nationalt Ubekendtskab til og derfor Fordom mod den ugifte Kvindes Sikkerhed og selvstændige Optræden, altsaa hans Mangel paa Forstaaelse af den nordiske Kvindes menneskelige Opdragelse i Modsætning til de franske, unge Pigers unaturlige og ødelæggende Klosteruddannelse, er der alligevel nok tilbage, der berettiger os til at ønske, at vore Udstillingsdamer vare blevne omtalte paa en anden og mere ærbødig Maade.

Der var en endnu større Forskel paa de franske Damers Optræden og de amerikanske Damers, som de franske Korrespondenter traf paa Kvindernes Udstilling i Chicago, men jeg saa aldrig i deres Korrespondancer den Mangel paa Respekt i deres Omtale af de sidste, som Adolphe Brinon i »*Les Annales*« har udvist mod de københavnske Kvinder. De kunde kritisere dem, men de fornærmede dem ikke; deres Selvfølelse var deres bedste Værn og ligesaa stor Forskel, som der er mellem de unge Pariserinder og de unge Amerikanerinder, ligesaa stor Afstand findes der mellem de sidste og de unge, nordiske Fremtidskvinder. Ligesom de unge, norske Damer ofte vække Forargelse i Paris ved deres

hyppigt udfordrende og ufine, kaade Opførsel, — den samme som støder Udlændinge i høj Grad, naar man kommer til Kristiania, men som desuagtet i Bygmester Solnes's Hilde er bleven taget til Indtægt som selve Fremtidens Kvindetype, — saaledes er der ogsaa over en stor Del af vor Tids unge Københavnerinder kommet noget gaminagtigt, der er ligesaa langt fra den sande, ægte Kvindelighed som det gammeldagse Ingenuevæsen. De optræde som Børn, der lege at være Kvindesagsdamer, og for hvem Frigjorthed er Løssluppenhed.

Det er Mødrene paa hvem Ansvaret her hviler. Hvis Mødrene følte, hvor stort deres Ansvar er ligeoverfor den opvoxende Slægt, vilde de med Hensyn til deres Sønner og Døtre sætte hele deres Liv og Indflydelse ind paa at hæve den og ikke trække den nedad.

»Fromme, stærke Kvinder,
Det er Danmarks Maal!«

Digteren har dog vel her ikke brugt en tom Frase, men for Alvor skrevet den til Efterfølgelse for sit Folk?

Det var tillige en stor Fejl, at Udstillingstidende saaledes i ét og alt blev Styrelsens Organ, at man der ikke kunde faa paatalt, hvad der burde rettes. Enhver berettiget Kritik blev udelukket (undtagen ligeoverfor de dramatiske Forestillinger, hvor pludselig den gamle Kvinde-

sagsnatur gik over Optugtelsen), alt blev med Vilje dysset ned, der ikke var efter Styrelsens Ønske, Fortielsen blev sat i System, og Komitémedlemmerne skulde have Mundkurv paa, enten de vilde eller ej.

Kun én Gang bekendte den aabent Kulør, idet den paa min forbausede Forespørgsel om den mærkelige og uanede Emblemforandring, som de øvrige Komitémedlemmer intet vidste om, pludselig viste de revolutionære Farver.

Mit uskyldige Gensvar blev nægtet Optagelse. — Det vilde saamænd ingen Grund være til her at dvæle yderligere ved denne Emblemforandring uden blot for at markere, at ogsaa den var upraktisk (idet Udstillingens Segl blev ved at føre Valdemarsrosen,) og ulovligt, egenmægtigt foretagen, og at Udstillingstidende for første Gang officielt slog fast, at den stakkels Løvetand først og fremmest var Revolutionens Mærke.

Det betænkelige her er dog, at Dansk Kvindesamfunds eneste Organ, under hvis Redaktion Udstillingstidende havde fundet Husly, herved gjorde sig solidarisk ogsaa med Vrøvlet og Uretten.

Da Aabningshøjtideligheden under Sang og Tale fandt Sted, og den første, europæiske, kvindelige Udstilling erklæredes aabnet, tænkte mange paa den, som havde udkastet Planen og saa energiskt ført den ud i Livet, med andre Ord:

den der havde skabt Udstillingen, og som var bleven saaledes fornærmet og forurettet, at hun ved denne højtidelige Lejlighed hverken kunde eller vilde være tilstede.

Vicepræsidenten erindrede hende ganske vist i nogle faa, anerkendende Ord, men for dem, der havde i friskt Minde den forudgaaende Forurettelse, være de saa lidt værd, at de snarere skurrede som en diplomatisk Forsigtigheds Mislyd.

Vicepræsidenten omtalte »den Vanskelighed, som Kvinder selvfølgelig endnu have at kæmpe med ved en saadan Sags Gennemførelse, den nemlig at kunne helt indordne sig i et Hele, at kunne mestre sin egne Særinteresser for en Sags Skyld,« og hun udtalte Haabet om, »at Arbejdet ved denne Udstilling maatte faa den Betydning for Kvinderne selv, at vi faa denne Samfølelse bedre og bedre frem.«

Man ved næppe, om dette kun var en Talemaade eller en mærkværdig bidende Selvironi, og det maa for de revolutionæres egen Skyld i høj Grad beklages, at den Samdrægtighed, Løvetanden efter deres eget Sigende skulde symbolisere, heller ikke indfandt sig efter Kammerherreinde Oxholms Mandatnedlæggelse. Fru Koefod frasagde sig, hvad der var meget beklageligt, sit Formandshverv, ligesaa Frøken Krebs og Fru Slott-Møller nægtede simpelthen at udstille, fordi Kunsten var bleven Udstillingens

Askepot, og Lokalerne som Følge heraf ikke tilfredsstillende.

Som det ikke altid gaar efter Fortjeneste her i Verden, saaledes gik det heller ikke ved denne Højtidelighed. Vicepræsidentens klogt sammensatte og tillærte Tale fik særdeles megen Anerkendelse, som alt, hvad der er klogt sammensat, sædvanligvis gør, medens Fru Blicher-Clausens Kantate de fleste Steder kun blev nævnet i Forbigaaende.

Men Kantaten vil leve for Efterslægten, fordi det ægte og dybt følte, det personligt opfattede og gennemkæmpede altid vil leve og gaa i Arv. Hjertets Røst og Sympathiens dragende Magt vil blive hørt, naar den paa anden Haand tilegnede Interesse, der er bleven andre Hensyns Tjener, har vist sig at være død og magtesløs. Derfor vil Kantaten blive læst og vurderet af Kvinder, der have lidt og stridt for den fælles, store Sag, naar Vicepræsidentens Tale forlængst er glemt.

Det Telegram, som den afgaaede Præsident paa Aabningsdagen modtog: »Mangfoldige danske Kvinder takke Dem i Dag!« var en Hilsen, der kom fra vort Hjerte, i fuld Følelse af, hvor meget vi allesammen skyldte hende.

Industritidende har senere for en Del bekræftet, hvad Telegrammet søgte at sige hende i faa Ord, og i det norske Blad »Husmoderen« har J. M. i varme Udtryk erklæret: »at alle

udtale sin Taknemmelighed overfor den Kvinde, der dog skyldes det første, store Arbejde.«

I norske og svenske Blade udtaltes denne Anerkendelse i de stærkeste Udtryk, og »Illustrirte Frauenzeitung,« der forøvrigt betragter Udstillingen som en Sejr i og for sig, tilføjer:

» — — — Da skete det, at den imponerende Kvindernes Udstilling i Chicago gav Kammerherreinde Oxholm Ideen til en nordisk Kvindernes Udstilling. Man kan ikke nok rose den Energi, med hvilken Fru Oxholm begyndte Planens Realisering, som naturligvis mødte en stor, baade aktiv og passiv Modstand og ikke mindst fra Damernes Side. — — — Misundelse og Sladder, Kvindebevægelsens største Fjende, havde imidlertid næsten ødelagt den hele Plan. Den energiske, højsindede Kammerherreinde Oxholm fik snart et Utal af Modstandere.«

I det vi nu staa ved den alvorligste Anklage, der kan rettes mod Udstillingen, og det mest uoprettelige Misgreb, den har gjort, er det her hverken Tid eller Sted til at gennemgaa denne Strid i alle dens forskellige Faser. Kammerherreinde Oxholm har selv gjort det i sin aktmæssige Fremstilling, og jeg vil kun saa kortfattet som muligt holde mig til de tre sidste Plenarmøder af 11te Januar, 12te Juni og 5te December 1895.

Man vil maaske her spørge: »Hvorfor nu

trække frem det, der allerede er skrinlagt og tilhører et tilbagelagt Stadium?«

Fordi en Uret aldrig skal skrinlægges, naar den ikke er gjort god igen, men først og fremmest, fordi det er en Nødvendighed for de danske Kvinder at faa fuld Besked om den Fejl, der er begaaet, — om ikke for andet, saa for at en Gentagelse kan blive en Umulighed. Og da Kammerherreindens egen Redegørelse kun holder sig til en snevrere Kreds, er det ikke overflødigt her at bringe Forstaaelse af det passerede videre til alle dem, der forbauset have spurgt: »Men hvordan hang dog alt dette egentlig sammen?« og for hvem det for Sagens Skyld er af Vigtighed at faa Besked.

Ved Fem og tyve Aars Jubilæet bør vi have et Opgør med os selv og fremfor alt faa Øjnene op for, at saadan bær man sig ikke ad, at førend vi Kvinder kende en lille Smule til Lov og Ret, før mangle vi en Hovedbetingelse for at kunne optræde aktivt ud ad til. Selv om man havde havt fuld Grund til at ønske et Præsidentskifte, var man uberettiget til at fremkalde det, saaledes som det blev fremkaldt.

Ligesaa lidt som Kammerherreinden kendte alle de Kræfter, som hun skulde arbejde sammen med, ligesaa lidt anede hun, af hvor mange forskelligartede og for **enkeltes** Vedkommende intolerante Elementer, Udstillingskomitéen vilde komme til at bestaa. Det maa her udtrykkelig

fremhæves, at der ogsaa i den københavnske Del af Hovedkomitéen fandtes Medlemmer, der beklagede og misbilligede en hel Del, de som en lille Minoritet ikke kunde ændre. Men Kammerherreinden gik fejlagtig ud fra, at alle mødte besjælede af samme ærlige Iver og kollegiale Hensynstagen ligeoverfor hverandre, samt at alle Uoverenstemmelser kunde jævnes gennem ærlig Forhandling, for at Resultatet derefter kunde slaaes fast i Komitémødernes Protokol. I Lighed med den øvrige Komité skulde hun jo ogsaa prøve sig frem med det ny og uvante Arbejde og kunde gøre Fejlgreb, ligesom de andre have gjort deres.

Lægger man i den anden Vægtskaal alle Kammerherreindens Fortjenester, ubestridelige Dygtighed, klare Overblik og ubøjelige Energi, saa er det strax indlysende, hvis Lod her var det vægtigste. Men i Stedet for at støtte Præsidenten, vare en Del forudindtagne i deres Kritik og arbejdede i det skjulte mod hende. Den »gensidige Velvilje«, den ny Præsident i sin Skrivelse til samtlige Medlemmer satte som Udstillingens Løsen, og den »venskabelige Imødekommen og velvillige Samarbejde«, hun paakaldte, fattedes fuldstændig hos de oppositionelle ligeoverfor den første Præsident.

At der lige fra den første Begyndelse af var en Bevægelse oppe for at faa Udstillingens enevældige Styrelse over paa københavnske Hænder er sikkert.

Landet, personificeret i Kammerherreinde Oxholm, skulde distanceres, Vicepræsidenten, der i Præsidentens Fraværelse skulde have været dennes loyale og trofaste Stedfortræder, stillede sig strax paa Oppositionens Side og blev Anføreren, der frivillig eller ufrivillig gennem »Revolutionen« selv kom til at tage Têten og fik Udstillingens Tøjler i sine egne Hænder.

Det kom saa meget mere som en Overraskelse, da Vicepræsidenten ved sin Overtagelse af dette Tillidshverv erklærede: hverken at ville overtage Repræsentationspligterne eller Ansvaret med Hensyn til Pengetransaktioner. I det hun ligeledes betingede sig ikke at ville deltage i Betalingen af eventuelt Underskud, modtog hun, efter sit Brev til Kammerherreinden, »det paatvungne Æreshverv« som Vicepræsident »kun af Navn og ikke af Gavn.«

For at fuldstændiggøre »Strikens« Karakter af en Overrumpling kan tilføjes, at da en af Indbyderne betonede Nødvendigheden af, at der tilførtes Regulativet en Paragraf, der angav, hvilken Fremgangsmaade, der skulde følges i Tilfælde af Konflikt mellem Præsidenten og Hovedkomitéen, forsikkrede en af de kort efter strikende, at denne Forsigtighedsregel var unødvendig, da en saadan Uoverensstemmelse mellem dem og Præsidenten var utænkelig.

Knapt tre Maaneder efter modtog Præsidenten, samtidig som Hovedkomitéen gennem

sin Sekretær sendte hende en kort Meddelelse om, at de alle som én vare forhindrede fra at indfinde sig paa det Hovedkomitémøde, Præsidenten havde indvarslet, den bekendte, fornærmende Undsigelsesskrivelse, hvis Ordlyd var af en saadan Natur, at man skulde synes, den maatte paatales blot for Medlemmernes **egen** Skyld. Selv om Klagerne, som sagt, havde havt nok saa megen Grund til Misfornøjelse, var Fremgangsmaaden utilstedelig.

Revolutionen var altsaa erklæret, og samtidig som Oppositionen offentliggjorde den Del af dens Skrivelse, der indeholdt de fleste Anker mod Præsidenten, i et københavnsk Blad, var dens eget Organ, Udstillingstidende, fremdeles lukket for enhver Indsigelse og Berigtigelse. Sammensværgelsen var ialfald vel udtænkt og vel disiplineret.

Præsidentens Svarskrivelse paa det literære Udvalgs Krigserklæring, altsaa en Svarskrivelse til et enkelt Udvalg, blev, hvad der var særdeles ukorrekt og illoyalt af Vicepræsidenten, der netop var denne Komités Formand, i Agitationens Tjeneste lagt frem til almindeligt Gennemsyn paa Udstillingskontoret. Da Svarskrivelsen kun var bestemt for Udvalget, var det dets Formands Pligt, i det Tilfælde Udvalget ikke var tilfreds med Skrivelsen, at anmode om, at Sagen maatte blive forebragt for Hovedkomitéen, hvilket netop Præsidenten foreslog.

Og saa komme vi endelig til det meget lidet berømmelige Plenarmøde den 11te Jan: Et Plenarmøde af den vigtige Betydning, indvarslet paa tre Dage, er en uhørt Ting. Et saadant Møde er jo til, forat Medlemmerne kunne faa afgivet deres Stemmer, og ikke forat de skulle lade være med at gøre det. Vel havde man tidligere havt et Par Plenarmøder med kort Varsel, men da de kun vare af lokal Interesse og til Fortsættelse af tidligere begyndte Sager, var heri intet paafaldende.

I Svarskrivelsen af 3dje Jan. hævdede Kammerherreinden Ulovligheden af den modtagne Skrivelse, og at kun den hele Udstillingskomité kunde afsætte Præsidenten (Ikke Hovedkomitéen, som Damernes fejlagtige Angivelse var til Nationaltidende af 12te Jan.) Den hele Komité har endnu aldrig faaet Lejlighed til at udtale sig. Man maa her ikke glemme, at naar jeg har talt om Hovedkomitéen, da har jeg hidtil kun ment de københavnske Medlemmer, men at de fem Provinsmedlemmer, Formændene for det jydske, fynske, falsterske og lollandske samt møenske Udvalg ikke blot **ikke** vare blevne underrettede om, hvad der var igære, men fuldstændig holdte udenfor, som om det var noget, der ikke kom dem ved, og saa sent, to Dage forinden og uden forudgaaende Forklaring underrettede om Plenarmødet, at det faktisk var umuligt for disse fem af Hovedkomitéens Medlemmer at give Møde.

Mødet bestod altsaa af bundne Udvalgsstemmer, og de 50 Landstemmer manglede. Det truede altsaa med ligefrem at blive en Strid mellem Landet og København, og dersom Provinsmedlemmerne havde havt den samme Øvelse som de københavnske Damer, havde det været en let Sag for dem at indsende en fælles Misbilligelse af Skrivelsen ved at samle de forskellige Kredsstemmer.

Som yderligere Bevis paa den Hensynsløshed, der fra Københavnerindernes Side er bleven vist Provinskomitéerne, kan tjene, at der aldrig er bleven tilstillet de sidste en Redegørelse for Præsidentskiftet. Der var altsaa to vigtige Faktorer, der skulde underkendes paa dette Møde, nemlig Præsidenten og Landet. Aktionen var rettet mod begge, og Københavnerinderne vedkendte sig det selv, idet de i Skrivelsen til Præsidenten udtrykkelig fremhæve: »at det længe havde staaet klart for Hovedkomitéens **københavnske** Medlemmer« o. s. v. Der spurgtes ikke om det ogsaa havde »staaet klart« for Provinskomitéerne.

Intet Under at Vicepræsidenten senere ved den sidste, dramatiske Forestilling presenterede Provinsdamen for det københavnske Publikum som det »Guds Ord fra Landet,« hun nu én Gang vilde, hun skulde være.

Tre af Provinsformændene, Frøken von Rosen for Falster, Fru A. Grøn for Sjælland

og Grevinde Ahlefeldt-Laurvig fra Jylland naaede dog saavidt at faa sendt deres skriftlige Protester, som bleve oplæste paa Plenarmødet. Idet imidlertid Ordføreren fortalte, hvad der var sket, betragtede hun det højst mærkværdigt som noget overflødigt og uvæsentligt at oplæse den Skrivelse, der var bleven sendt Præsidenten. Først efter at de Komitémedlemmer, som personligt protesterede, bestemt forlangte, at den skulde læses op, blev dette gjort. Ikke desto mindre gave, paa fire nær, 42 af de tilstedeværende, københavnske Komitémedlemmer den københavnske Hovedkomité deres fulde Tilslutning. Nogle og tredive — vistnok 39 — stemte ikke, deriblandt flere Indbydere, der vilde have stemt imod, hvis de havde anet, hvad der faktisk var Tilfældet, at Indbyderne ere stemmeberettigede, naar det gælder et Præsidentvalg eller en Præsidentafsættelse.

Det korrekte her havde jo været, at Hovedkomitéen selv havde traadt tilbage og overladt Præsidenten at danne en ny Komité. Hvis dette viste sig at være umuligt, var Tidspunktet først inde for Præsidentens Tilbagetræden. — Man har baade fra Land og By bebrejdet Fru Oxholm, at hun, uden først personlig at forebringe Sagen og Skrivelsen for en Plenarforsamling, havde nedlagt Mandatet. Men det var hende imod at tage Del i personlige Angreb eller at rette personlige Bebrejdelser i en stor For-

samling til de Damer, hun havde arbejdet sammen med.

Præsidentens Fraværelse gjorde det tillige umuligt for hende at kende den tiltagende, ihærdige Agitation i alle dens Afskygninger. Hun havde jo ogsaa sin ansvarlige, betroede Stedfortræder i Vicepræsidenten, der havde sine Forpligtelser mod Præsidenten, og hvis Interesser, hun derfor skulde varetage.

Da Vicepræsidenten paa Plenarmødet — som Svar paa min forundrede Forespørgsel — forskandsede sig bag sin Stilling som Literaturudvalgets Formand, kunde jeg vedblivende blot fastholde, at i en Konflikt burde hun kun have været Vicepræsident og for det literære Udvalgs Vedkommende ladet dets Viceformand tage Affære.

Dirigentens Holdning bør ogsaa ved denne Lejlighed paatales. Dirigentens Forpligtelse var at tage sig af den fraværende anklagede ved at sørge for, »at den fraværendes Rettigheder ikke krænkes.«* Ligesaa lidt, som i Reglen en Dirigent bør vælges til Medlem af noget Udvalg, (Dirigenten var Medlem af det lit. Udvalg og kunde som saadan ikke være nogen upartisk Dirigent,) ligesaa lidt kendte hun de særlige Love. Hvor vidt Dirigenten paa Forhaand var bekendt med Mødets Dagsorden, ved jeg ikke, men ét er sikkert, nemlig at »en paa urette Maade indkaldt Generalforsamling

*) Heckschers Haandbog for Dirigenter o. s. v.

ikke selv med Virkning kan fastslaa sin formelle Gyldighed.«

Den københavnske Hovedkomité havde omgærdet Plenarmødet med en kinesisk Mur, for at intet, der kunde gaa den imod, skulde komme til Offentlighedens Kunskab. Referater vare forbudte undtagen til Udstillingstidende, der i sit officielle Referat fuldstændig fortiede Protesterne, samt at alle Provinsstemmerne manglede, indtil jeg fik en berigtigende Notits optaget Forøvrigt taug den.

»C. E.« havde allerede i »Avisen« taget alvorligt til Genmæle mod det passerede, ligesom Kammerherreinde Oxholm selv i Skrivelsen af 22de Jan. henledede Opmærksomheden paa Ukorrektheden i de officielle Meddelelser, de revolutionære lode tilflyde Pressen, saa meget mere, som det var Bureauets Pligt under den fungerende Præsidents (Vicepræsidentens) Kontrol at paase, at de vare fuldt paalidelige.

Angrebet blev altsaa ført i den anklagedes Fraværelse, saa hun var ude af Stand til i Øjeblikket at forsvare sig. Det var 42 mod tre (af de københavnske Medlemmer), men da de 42 kun udgjorde knapt en Tredjedel af Udstillingskomitéens 150 Medlemmer, havde denne »Majoritet« ingensomhelst Berettigelse til at give de 10 Hovedkomitémedlemmer deres Tillidsvotum.

Det Forslag, som medfulgte det sjællandske

Udvalgs Protest, at faa Sagen undersøgt, blev forkastet, men da Hovedkomitéen var Part i Sagen, havde det været Udstillingskomitéens Pligt at nedsætte dette ønskede Udvalg, for at Sagen kunde undersøges. Dette var saa meget mere paatrængende nødvendigt, som Hovedkomitéens fleste Provinsmedlemmer protesterede. Lovene bleve denne Aften fuldstændigt sprængte, og Tonen var gennemgaaende en saadan, at mange Medlemmer af den københavnske Komité undsaa sig paa deres Køns Vegne.

Man vil undres over, at saa mange fint dannede og ellers saa rettænkende Damer kunde sanktionere en saadan Ulovlighed, Damer der tilmed havde gjort saa overordentlig meget godt og betydeligt for lidende og hungrende Medmennesker, og som i dette store Kærlighedsværk, hvori de havde vist baade Organisationsevner og Dygtighed, fuldt ud have Krav paa Anerkendelse og Tak.

Men da de fleste Tilstedeværende netop ikke vare »Kvindesagsdamer,« vare de saa fuldstændigt uvante til at lade deres Stemmer høre i en større Forsamling, at de generede sig ved at gøre den gældende. Mange bleve desuden overrumplede, nogle vare maaske stærkt paavirkede, de fleste vidste ingen ordentlig Besked. Man ved, hvordan det kan gaa til — ogsaa blandt Mænd, naar den ene gik, gik den anden

med; man vilde dog her holde sammen, mente man, for Udstillingens Skyld. Hovedsagen var imidlertid, at det ikke stod klart for de fleste, hvad det egentlig drejede sig om, kort sagt: de vare ikke inde i Forholdene, ellers er der vel ingen Tvivl om, at mange ikke havde tiet eller givet de revolutionære deres Støtte.

Den afgaaede Præsidents Svarskrivelse af 12te Jan., hvori hun imødegik de Anker, der i Skrivelsen af 31te Dec. vare blevne rettede mod hende, blev hurtigst muligt gemt. Det vilde have været korrekt at fremlægge **dette** Svar til hele Udstillingskomitéen paa Bureauet, saa alle Medlemmer kunde læse det, da Angrebet, som skete paa et Plenarmøde, der blev tilbagevist, men det blev netop ikke fremlagt men kun oplæst paa et Hovedkomitémøde og øjeblikkelig begravet i Udstillingens Arkiv.

Hvorfor? Var det virkelig saa at forstaa, at alt, der var skrevet imod Præsidenten, skulde offentliggøres, medens alt, der var skrevet af hende til Forsvar og Berigtigelse principmæssig skulde forties — selv for Udstillingskomitéen? Man kan ikke sige, Kvinderne her viste sig hverken ridderlige eller retfærdige.

Grundet paa den da fungerende Præsident, Fru Gads Skrivelse af 23de Jan., at Fru Oxholms Tilbagevisning af de fremførte Anker kun var bleven oplæst i et Hovedkomitémøde og derefter henlagt i Arkivet, skrev Kammer-

herreinden i Juni til Geheimeraadinde Buch en Anmodning om at lade den læse op paa det sidste Plenarmøde inden Aabningshøjtideligheden — det første under det ny Regime, — der agtedes afholdt 12te Juni, for at den samme Forsamling, som havde hørt Anklagen, ogsaa skulde kende Tilbagevisningen.

Denne simple og selvfølgelige Skyldighed blev saaledes først paa det bevægede Plenarmøde af 12te Juni, men hvor der heller ikke blev tilstedet Referenter Adgang undtagen den bundne og partiske Udstillingstidendes, fremtvunget. Kammerherreindens Svarskrivelse blev der saa vidt oplæst, men kom dog fremdeles kun til de københavnske Komitémedlemmers Kundskab.

Efter Affæren med den forrige Præsident havde den københavnske Hovedkomité bragt Udstillingen ind i en Cul de sac. Aldrig havde den staaet paa svagere Fødder end netop da. Forgæves henvendte den sig til flere og tilbød Præsidentposten, men de betakkede sig alle for at overtage denne Urias Post. Den vilde jo ogsaa kun blive af Navn, da det store Arbejde var gjort.

Fru Oxholm blev imidlertid i den sjællandske Komité saa længe, som det var nødvendigt, for at sikkre Udstillingen, nu derimod, da alt var indsamlet og afsluttet, og der kun var Repræsentationen igen, trak hun sig tilbage.

Hendes egen Selvagtelse forbød hende at tage Del i den officielle Repræsentation efter den offentlige Fornærmelse, som hun havde været Genstand for.

Men ingen af de andre Damer i det sjællandske Udvalg vilde efter dette paatage sig Formandshvervet. De havde altid misbilliget det forefaldne og trak sig derfor tilbage sammen med Kammerherreinden. Den sjællandske Komité var opløst, og det betegnende for den ny Styrelses Tilsidesættelse af Landet er netop, at der ikke søgtes dannet et nyt, sjællandsk Udvalg. Det lod til at være en meget uvigtig Ting, at Sjælland fuldstændig manglede i Repræsentationen. At dette tillige var en Uhøflighed mod de sjællandske Garanter er selvfølgeligt.

Der var imidlertid endnu forbeholdt Udstillingskomitéen en Lejlighed til ialfald delvis at erkende en Uret. Det var paa det sidste Plenarmøde den 5te December 1895, hvis Dagsorden var: Forslag til Anvendelse af Udstillingens Overskud. Paa dette Møde var af 150 kun mødt 40. Land og Provinsbyerne vare kun repræsenterede ved et Medlem.

Her skete det altsaa, at to af selve den københavnske Hovedkomités Medlemmer kom med følgende Forslag:

»Da Fru Oxholm er den, der har skaffet Pengene tilveje til Kvindernes Udstilling, og

da det er hende, vi i sin Tid gave Tilsagn om vor Assistance ved denne Udstilling, mene vi, at det er hendes Ret at bestemme over den Kapital, der er vundet ind ved Hjælp af hendes Penge og Anstrængelser. Da vi tillige ere forvissede om, at disse Penge i hvert Fald ville blive bestemte til et kønt og nyttigt Formaal, foreslaa vi at overlade Fru Oxholm Bestemmelsesretten over Udstillingens Overskud.«

Dette Forslag er et smukt og glædeligt Bevis paa Modstanderes Retsind. Men denne sene Retfærdighed mødte en energisk Opposition fra »den absolute Magts« Side, der frakendte Udstillingens første Præsident enhver Berettigelse og enhver Fortjeneste af Udstillingen, ja benægtede endog, tvert imod de faktiske Forhold, at Udstillingsplanen og dens Gennemførelse skyldtes Fru Oxholm. Den gode Lejlighed til at gøre Ret og Skel var gaaet den københavnske Hovedkomité forbi og kommer aldrig mere tilbage. Flertallet af den vilde ikke give Æren til den, som Æren tilkom, men selv beholde den. At Mindretallet i høj Grad beklagede dette Udfald, maa her igen særlig fremhæves.

Men ligesom den første Præsident og Landet maatte dele Kaar sammen, saaledes faldt nu ikke blot ovennævnte Forslag til Jorden, men ogsaa det andet, som enkelte Medlemmer gjorde gældende, nemlig at man først burde indhente

Landbokomitéernes (Provinsens) Billigelse af Overskuddets Anvendelse til »Kvindernes Bygning«, inden man tog en definitiv Bestemmelse.

Dette Forslag blev ligeledes afvist som uberettiget, (hvad brød man sig i det Hele taget om Provinserne?) og Dirigenten forsømte altsaa for anden Gang sine Pligter som Dirigent og gjorde sig derved til Tolk for den ulovlige Hensynsløshed mod det øvrige Danmark, der allerede paa Ny var kommet tilorde i den nuværende Præsidents Indbydelse til det sidste, afsluttende Plenarmøde:

»Af Hensyn til Sagernes Vigtighed vil det ved Mødets Begyndelse blive fastslaaet, at kun personligt mødende Medlemmer kunne afgive Stemme.«

Altsaa hverken skriftligt eller ved en Repræsentant, som Lovene for Møder og Generalforsamlinger ellers tillade. Det ser derfor højst besynderligt ud, at Vicepræsidenten og flere af Hovedkomitéen, efter denne stadige og overlagt gennemførte Krænkelse og Tilsidesættelse af Provinsdamernes Ret, nu igen bejle til Provinsdamernes Pung for at faa den Kvindernes Bygning rejst, som dog til syvende og sidst agtes bygget paa en stor Uret.

Ganske vist have enkelte Provinsmedlemmer modtaget den Ære at faa Sæde i den eventuelle Bestyrelse, men denne Ære er meget tvivlsom, da Provinsen af sørgelig Erfaring

ved, de ville blive oversete som Nuller, der ikke tælle med, hvor betydeligt end deres Arbejde maaske bliver for Sagen Deraf kommer vel ogsaa, at af Udstillingskomitéens 150 Medlemmer og 127 Garanter kun 37 har villet sætte deres Navne paa Indbydelsen til »Kvindernes Bygning.«

Af Repræsentanterne ere de 21 gamle Medlemmer, ligesaa vel som Bestyrelsens 5, men af de 51 Kredsforstandere i Hovedstaden ere kun de 11 Veteraner fra den gamle Udstillingsgarde og de øvrige 40 ny Folk, medens der blandt Kredsforstanderne udenfor Hovedstaden ikke findes en eneste af Udstillingens Komitémedlemmer eller Garanter. Hvoraf kommer dette? Havde de alle faaet saa nok af Udstillingen, at de betakkede sig for at have noget at gøre med dens Fortsættelse?

Vi ville ønske »Kvindernes Bygning« alt muligt godt, og at den, saafremt den bliver realiseret, kan svare til sit Formaal, skønt vi i høj Grad betvivle selve Planens Hensigtsmæssighed, men hvis paa Ny Mændenes Komplimenter over Toiletter o. s. v. og deres spøgende Galanteri skal bruges som Reklamens nødvendige Afstivere, da ville mangfoldige Kvinder hellere ønske, at denne Bygning ikke maatte blive rejst, og hvis den vil understrege og »forevige« den begaaede Uret ved demonstrativt at sætte Løvetanden, Ulovlighedens Tegn, over Porten, da

er det ikke blot en Fornægtelse af Udstillingens oprindelige, historiske og nationale Grundlag, men ogsaa en Træden under Fødder, hvad der af Kvinder som af Mænd burde holdes i Agt og Ære.

Løvetanden er jo Landmandens Fortvivlelse. Den breder sig fra Græsmark til Græsmark som et næsten uryddeligt Ukrudt. Paa Plæner, i Haver og paa Marken ser man Koner og Børn ligge paa Knæ og i deres Ansigters Sved skaanselløst rykke Fandens Mælkebøtter op med Roden, for at Græs og Sæd kan faa den Plads, som tilkommer dem, og Landet kan faa en god Høst.

Lige saa vist som vi Kvinder derfor finde det noget nedværdigende at blive sammenlignede med Fandens Melkebøtter, haabe vi ikke, at Mændene nogensinde ville komme til at betragte os som noget, de for enhver Pris ville af med. Og hvis Kvindernes Bygning skal staa som et synligt Bevis for Efterverdenen paa den »skønne Samdrægtighed«, Løvetanden siges at være et Emblem for, da er den i dybeste Forstand en Usandhed, og Dokumenterne, der slaa denne Paastand om »Samdrægtigheden« til Jorden, findes alle samlede i den historiske Oversigt, den første Præsident har udgivet.

De revolutionæres Svar paa denne aktmæssige Fremstilling var den snart i et Aar forgæves ventede og udeblevne offentlige Ind-

bydelse til Bidrag til »*Womens palace*». De skyndte sig med at tage den sidste, synlige Levning af den gamle »Plan«, Udstillingsseglet bort og mødte med den prangende Løvetand, for at intet skulde minde om Bygningens Oprindelse.

Løvetanden over Indbydelsen til »Kvindernes Bygning« er tillige Vicepræsidentens Svar paa de to københavnske Hovedkomitemedlemmers Forslag paa Plenarmødet af 5te Dec. 95.*

Erfaringen fra Udstillingen er derfor heller ikke skikket til at samle de danske Kvinders Tillid om de mest fremtrædende af Bestyrelsen. Det var dem, der i sin Tid gjorde aktiv og passiv Modstand. Én vilde fra først af intet Ansvar og Arbejde have, de øvrige havde efter deres eget Sigende i Skrivelsen til Kamherreinde Oxholm ingensomhelst Begejstring følt for hendes Plan, — en Mangel som oftere blev givet Udtryk i Frygt for, at den danske Kvindes Arbejde endnu ikke var en Udstilling værd.

De kommende, kvindelige Slægter ville vistnok beklage, at Fru Oxholms nationale, nordiske Samlingstanke med Hensyn til Emblemet ikke trofast var bleven fulgt. Da danske Kvinder, mærkelig nok, endnu ikke have sluttet sig

---

*) Side 40—41.

sammen om at rejse den Statue af Dronning Margrethe, som endnu ikke findes paa nogen Plads i København, kunde man nok ønske, at de alle idetmindste vare enedes om i skøn Samdrægtighed over Porten paa de danske Kvinders Bygning at præge Valdemarsrosen og Dronning Margrethes Ansigtstræk.

Dansk Kvindesamfund har forlængst valgt disse sidste (»Kvinden og Samfundet«) som sit Mærke, og Udstillingstidende gjorde nødvendigvis ligesaa, hvorfor da pludselig sky alt, hvad der minder om Dronning Margrethe og hendes Slot i Vordingborg, blot fordi Kammerherreinde Oxholm har valgt det samme Mærke for Kvindernes Udstilling?

Hvorfor ikke lade ogsaa et ydre Forbindelsestegn være mellem »Kvindernes Bygning« og »Dansk Kvindesamfund?« Det vilde netop have været en Anerkendelse og Tak til »D. Kv.« ved dets Fem og tyve Aars Jubilæum for alt, hvad det i disse Aars Løb har oparbejdet for den danske Kvinde. Den Taknemmelighedsgæld danske Kvinder staa i til »Dansk Kvindesamfunds« tidligere og nuværende Bestyrelsesmedlemmer kan her ikke nok blive fremhævet.

Hvis det imidlertid er i Erkendelsen af, at Kvindernes Udstilling og »Dansk Kvindesamfund« i dybeste Forstand intet Fællesskab har, saa maa det tilvisse siges at være en Sandhedens Erkendelse. Det kan ikke benægtes eller bør

ikke overses, at Kvindernes Udstilling baade under den første og den anden Præsident har taget bestemt Afstand fra Kvindesagen theoretisk set. Men medens Kammerherreinde Oxholm fornemlig gjorde det af Klogskab, for at de mange Mænd og Kvinder, der havde Vilje og Evne til at støtte Udstillingen, ikke skulde blive afskrækkede derfra ved deres Forudindtagethed mod alt, der hed Kvindesag, erklærede Vicepræsidenten, den ny Styrelses Repræsentant, ligeud til en Reporter, at Kvindens Arbejde aldrig før særlig havde interesseret hende, ja, at Kvindesagsdamer endog vare hende imod.

Man maa dog her erindre, at det er disse samme Kvindesagsdamer, hvis Virksomhed i Aarenes Løb har skabt de aldeles nødvendige Forudsætninger, der have gjort denne Udstilling mulig paa dansk Grund. Og medens Kammerherreinde Oxholm klart indsaa, at flere af »Dansk Kvindesamfunds« Medlemmer, først og fremmest Frøken Kirstine Frederiksen, absolut vare en nødvendig og uundværlig Støtte for Udstillingsplanens Gennemførelse, viste den ny Styrelse deres fuldstændige Mangel paa Høflighed ligeoverfor Kvindesamfundet, ved ikke blot at undlade at indbyde de forskellige Afdelingers fælles Formand til Udstillingens Aabningshøjtidelighed, men endog drev Uhøfligheden saa vidt, at Svaret paa Fru Møllers Forespørgsel, om hun ikke kunde faa købt en Billet, kort og godt lød, at der ikke var Plads.

Dette Afslag var saa meget mærkeligere, naar man betænker den store Fortjeneste, »Dansk Kvindesamfund« netop har af Undersøgelsen af de københavnske Syerskers Kaar og Arbeidsforhold og dets ligesaa store Iver for Oprettelsen af Fagskoler for Kvinder. Det synes nu noget sent, at man har faaet Øjnene op for den begaaede Fejl, idet Fru Møllers Navn ses blandt Bestyrelsesmedlemmerne for den eventuelle »Kvindernes Bygning«.

Hvilken Skuffelse maatte det desuden ikke være for Kvindesamfundet, der i en Aarrække har arbejdet for at kaste Lys over Syerskernes Kaar, at Udstillingen fuldstændig havde ladet disse ligge som noget, der ikke vedkom den.

Men saa meget mere umotiveret kommer saa den officielle Tak, nogle Bestyrelsesmedlemmer af »Dansk Kvindesamfund« gave Udstillingens Revolutionskomité, og ved hvilken Tak de ligefrem sanktionerede den begaaede Uret. Jeg ved vel, det skete i god Tro, i den Hensigt at støtte, hvad de dog mente, var en Støtte værd, og gaar man tillige ud fra den undskyldende Omstændighed, at de fleste af de takkende ikke kendte til, hvad der var foregaaet bag Kullisserne og ikke vare inde i Forholdene, staar kun tilbage at bemærke, at de i saa Tilfælde ikke vare kompetente til at give denne Anerkendelse.

Denne Tak kom flere Medlemmer af »Dansk

Kvindesamfunds« Københavns Kreds saa meget mere overraskende, som der ikke var bleven rettet nogen Forespørgsel til Medlemmerne, om vi bemyndigede Styrelsen til at give Takken paa vore Vegne. Særligt betegnende var det ligeledes, at Provinsformændene ikke deltoge i dette Tillidsvotum. Enten de ikke vare blevne adspurgte, eller de ligefrem selv maaske havde nægtet at deltage, saa stempledes dog derved igen Udstillingen og dens Følger som noget, København havde for sig, og som ikke kom det øvrige Danmark ved, skønt det havde givet baade Arbejde og Penge til dens Gennemførelse.

»Dansk Kv.samfunds« Københavns Kreds maa passe paa, at der ikke ogsaa indenfor Kvindesagens Omraade skal liste sig ind Misstemning mellem Hovedstad og Provins. Det gælder særlig ved Samfundets Fem og tyve Aars Jubilæum, at alle dets Medlemmer gøre sig det rigtig klart, at det for Sagens Skyld gælder at tage Afstand fra alt, der skader Sagen. Derfor burde det mindst af alt have gjort sig solidarisk med Kvindernes Udstillling. Har Udstillingen gavnet Kvindernes Arbejde paa enkelte Omraader, saa har den i sin Helhed, ved sit Koketteri med Sagen selv, skadet Kvinderne i den Grad, at saafremt den fortjener at kaldes en Sejr, saa blev denne for Kvindesagen i egentligste Forstand en Pyrhussejr.

Kvindesagen bør ikke have den Basis, at

Sladder og Bagtalelser ere undskyldte, fordi »det kun er Kvinder«. Der er en Æreslov for Kvinder ligesaa vel som for Mænd. Aktion grundet paa løse, private Yttringer hører ikke hjemme i Forretningsverdenen. En saadan »Sejr« til, og vor Sag har lidt et Nederlag, der har rykket Maalet længere og længere fra os, og som der skal lange, møjsomme Aar til for at faa oprettet.

At saaledes Udsigterne for Forslaget om kvindelig Stemmeret ved Udstillingen ere blevne betydeligt forringede, siger sig jo dog selv. Mændene ville i en uoverskuelig Aarrække kunne sige: »Gud fri os! Hvilket Vrøvl var der ikke med Kvindernes Udstilling!«

En Politiker erklærede en Gang paa et Møde:

»Den Opgave at realisere en alt omfattende Samfundsreform lader sig ikke løse, saa længe de Individer, der tilsammen danne Samfundet, hver især ere befængte med Spirerne til Fejl, der bevislig trives og udvikles med Magten. — — — — Verden i den Skikkelse, Menneskeheden hidtil har kendt den, mangler Raastoffet til Dannelsen af et idealt Samfund. De rene, store, uegennyttige og klart seende Karakterer have stedse været i Mindretal.«

Elisabeth Stanton kaldte paa Kongressen i Chicago vor Civilisation for »mandlig.«

»De fleste Ting ere førte igennem med

Magt, Voldsomhed og Krig, og det vil blive ved saaledes, indtil det kvindelige Element har en lignende Magt til at regulere Menneskehedens Affærer.«

Ikke blot paa Kvindekongressen i Chicago men over alt, hvor ideelt anlagte og alvorlige Kvinder, blandt dem nævne vi her med Ærbødighed i første Række Camilla Collet, har kæmpet for videre Horizont og større Ret, der har det altid været med det stilleHaab og den faste Tro, at naar Kvinderne én Gang fik nogen Lod og Del i saa meget, som hun nu staar udenfor, vilde hun tilføre det offentlige Liv — politisk som socialt — en moralsk Magt, en renere Luft, saa alt det, der nu gaar i Svang, al den Demoralisation i det offentlige Liv, Uhæderlighed med Hæderligheds Stempel, som Mændene selv klage over, vilde trænges tilbage.

Og have Kvinderne drømt om maaske at kunne tilføre Samfundet en ethisk Kraft, den Camilla Collett satte som Bevægelsens Hovedpunkt, dens store Livsnerve, da var Kvindernes Udstilling det tabte Slag, som man kun mindes med stor Beklagelse. Derfor ønskede vi »Dansk Kvindesamfunds« Bestyrelse med det da nær forestaaende Jubilæum i Vente havde rettet sin Tak til Udstillingens første Præsident.

Norsk Morgenblad skrev om Udstillingen:

„Erfaringer fra Tilstelninger som denne synes overhovedet ikke at tale for, at Kvinderne endnu er helt

modne for den Deltagelse i Administrationen af offentlige Anliggender, som fra visse Hold paakræves saa stærkt. Naar vore Kvindesagskvinder næste Gang drage ud paa Stemmeretstelttog og berede sig til som vanlig at fortælle om, hvor idealt det offentlige Liv vilde arte sig, hvis Kvinderne blot fik Anledning til at deltage i dets Ledelse, bør de have i Erindring Erfaringer som de ovenfor omtalte, der vistnok have mange Sidestykker i det smaa."

Idet jeg her først vil berigtige Morgenbladets Fejltagelse, at det saa langt fra udelukkende vare egentlige »Kvindesagsdamer«, der afstedkom al den Splid og Ufred i Udstillingskomitéen, at disse derimod vare i afgjort Mindretal, maa jeg samtidig erklære mig uenig med Kammerherreinde Oxholm, naar hun mener, at Mændene i sig selv ere mere retfærdige, mindre egennyttige og mindre stridbare. Fraset deres større Aarhundreder gamle Indøvelse i alt, som Flertallet af Kvinderne endnu er fuldstændig ubekendt med, forstaa de kun bedre at beherske sig, at binde og begrændse deres Optræden ved Regler og den én Gang vedtagne Form. Og saa have vi jo nylig hver Dag set, takket være den snart berømte, »europæiske Koncert,« at Mændene, tilmed Statsmænd og Diplomater, ogsaa paa dette Omraade kunne præstere en »Sommation«, der ikke giver Kvindernes Udstilling synderlig efter i Retning af Vrøvl, Vankelmodighed og smaalig, skinsyg Misundelse.

Men Mændene ere mere lovlydige, fordi de kende Lovene. Kvindens retslige Uvidenhed gjorde her hele Ulykken. Love og Paragrafer bleve som Legetøj i hendes Hænder. Det var Formløshedens irregulære Hær, der tilsidst forestod Administrationen.

Enten maa man arbejde sammen under de Former og Hensyn, som Dannelsen og de sociale Fordringer kræve, eller lære sig de Forretningsformer, der gøre det muligt for Mænd af alle Samfundsklasser ialfald at optage en fælles Sag i den Fordragelighed, som kan holde alle Personligheder borte. Derfor, hvis vi havde nogle Kvinder i vore Skolekommissioner, vilde de sige: »Lær vore Børn paa Skolerne Sundhedslære og Retslære! Sundhedslære, for at de kunne lære at værne om og tage Vare paa deres egne Legemer, Retslære, for at de kunne lære at kende de Rettigheder, de selv have i Samfundet og de Forpligtelser, de derved tillige have ligeoverfor andres Rettigheder.«

Drengene lære dem snart mere og mindre at kende, naar de komme ud i Livet; alle de Tusinder og atter Tusinder af Kvinder, som ikke komme i Virksomhed, lære dem aldrig at kende. Hvis Medlemmerne af den kvindelige Udstillingskomité havde været noget mere retskyndige, vilde Forløbelsen visselig ikke være sket.

Saafremt Ellen Key havde opholdt sig i Amerika og havde set den amerikanske Kvinde

virke under de forskelligste Forholde, vilde hun ikke have skrevet sin Bog eller holdt sit Foredrag om »Misbrukad Qvinnokraft.« Hun vilde tvertimod have sagt:

Den theoretiske Uddannelse ud i det Blaa, uden fast Formaal, uden faste Former, bliver for bestandig en død Kapital, som aldrig kan gøres frugtbringende hverken for paagældende selv eller for Menneskeheden. Al Theori maa gøres livbringende i Praksis. Gælder dette for Mændenes Vedkommende, saa gælder det ogsaa for Kvindernes. Jeg gad vidst, hvordan det gik med de fleste Ynglinges Studier, hvis der ikke stod en Examen bag som en tvingende Nødvendighed. Det er kun de faa benaadede givet at drive Frihaandsstudier med Held.

Kvindernes Ubekendtskab med Livets praktiske Fordringer er deres store Svaghed. Kendskab til dem er en absolut Nødvendighed og et selvstændigt Køns Livsbetingelse. Øvelse gør alene Mester. Den trange Dygtiggørelsesvej er en Gang for alle brolagt med fejlslagne Forhaabninger og mislykkede Forsøg. Vi ville i egentligste Forstand betragte Kvindernes Udstilling som et saadant. Man prøver igen, man prøver tredje, fjerde Gang, og det gaar tilsidst. Hver Mand maa mer eller mindre gennem denne Skærsild. Og for Kvindens Vedkommende gælder dette ikke blot for hvert enkelt Individ men for det hele Køn, der aldrig rigtig før nu har faaet begyndt at prøve Kræfterne.

Amerikanerinderne fik straks Lov til det. Mændene vare nødte til at give denne Tilladelse. Kvinderne maatte hjælpe til fra det første Skridt, de toge paa amerikansk Jord. Men vi have sjeldent faaet Lov til det herhjemme i det gamle Europa. Og dog er det den simpleste Menneskeret, som derved er bleven os berøvet.

Det er uretfærdigt at dømme efter Udviklingens ubehagelige Overgang. Dette gælder ikke blot, naar en Mand skal blive sig selv, men ogsaa naar et ungt Folk skal udvikles, modnes, blive selvstændigt, eller rettere, naar et gammelt Folk skal genfødes efter Aarhundreders ufri Søvn. Den der vilde dømme Fremtidens Kvinder efter Nutidens ofte uheldige Overgangstyper, vilde gøre sig skyldig i psykologisk Kortsynethed. Det »unge Norge« har sine Børnesygdomme, som Danskerne bære over med, hvorfor har ikke vort kæmpende, gennem saa mangeMenneskealdre umyndiggjorte og trælbundne Køn den samme Ret til Overbærelse og Opmuntring?

Paa Chicago Kongressen søgtes Aarsagen til, at der blandt saa mange dygtige, højt begavede Kvinder, der have offret og fremdeles offre sig til Videnskabens Tjeneste, endnu ikke findes et epokegørende Geni, enstemmigt i den uomstødelige Kendsgerning, at den kvindelige Aand i saa mange Aarhundreder har ligget brak og endnu kun er halvt opdyrket Land.

»Det gaar med Kvindernes Evner ligesom med Amerika,« sagde en Taler, »de ere for nyopdagede. Der skal endnu gaa rum Tid hen, inden den første kan naa Mændene, og det sidste i Videnskab og Kunst kan naa Europa. Det stærke Køn og den gamle Verden har et for stort Forspring.«

Og da Mændene nu have tvunget os ind paa andreArbejdsomraader end dem, de selv have taget fra os, maa vi gaa forsøgsvis tilværks. Vi leve i en Kræfternes Gæringstid, og inden Gæringen en Gang i Fremtiden klarer af, har ingen hverken Mand eller Kvinde nogensomhelst Ret til at sætte Grænser for Kvindens Stræben, eller til at fastslaa de Omraader, hvor Kvindens naturlige Evner bedst og fyldigst kunne udvikle sig iOverensstemmelse med hendes inderste Væsen. Vi vide endnu slet ingen Besked derom. Naar Tiden kommer, — og det kan vare længe! — da hun i et og alt har fundet sit rette Felt, vil baade hun og Manden klart se det Grænseskel, begges forskellige Naturer have sat.

At dette Grænseskel af Naturens Haand er trukket skarpt og bestemt er utvivlsomt.

Men Naturen har jo haft sine Nykker. Der gives mandhaftige Kvinder lige saa vel som kvindagtige Mænd. Kønnene maa ikke lide for disse Undtagelsers Skyld. Ethvert Forsøg paa ud fra disse at bedømme Kvindebevægelsen

som mandhaftig, er ligesaa taabeligt som misvisende.

Man kan i det Hele taget ikke ofte nok gøre opmærksom paa den stadig tilbagevendende Fejltagelse, som Kvindefrigørelsens Modstandere gøre sig skyldig i, nemlig at denne Bevægelse kan datere sin første Begyndelse fra den franske Revolutions Dage. I dens Furier og blodtørstige Megærer have de stadig søgt »Kvindesagskvindernes« Forbilleder.

Denne Misforstaaelse viser et forbausende Ubekendtskab til Kvindesagens Historie. Det er **ikke** blandt de fuldstændigt retløse, af den »store« Napoleons »Code civil«, med Forbrydere og Idioter ligestillede franske Kvinder man skal søge denne enestaaende, sociale Bevægelses Udspring. Det er blandt de i bedste Forstand selvbevidste og selvfølende engelske og amerikanske Kvinder, dem der tappert Side om Side med deres Mænd kæmpede for Tilværelsen og Fod for Fod som Civilisationens Pionerer spredte Kulturen ud over en halv Verdensdel.

Naar nu de Medlemmer af Kvindernes Udstilling i København, som i Stridens Hede tabte det rette Syn paa Forholdene og uvante, som de endnu vare, til en rolig, praktisk Forretningsførelse, uvante netop til Amerikanerindernes »*Conformity to rules*«, til Organisationens retfærdige Disiplin, ubesindigt lode sig rive med og overrumple, saa de satte person-

lige Hensyn over Sagen selv og tabte det rolige Omdømme, det lidenskabsløse Overblik, som var nødvendigt, saa var det netop en uafviselig Følge af, at de ikke besadde Amerikanerindernes praktiske Øvelse i Forretningssager og den dermed følgende Administration.

Det kan være meget tvivlsomt, om de svenske og norske Kvinder havde gjort dette første Forsøg bedre. Jeg tror det ikke. De danske have imidlertid først af alle i Europa vovet Forsøget og faaet den dyre Lærepenge for sig selv og for de øvrige, europæiske Kvinder, at enhver god Sag lider, naar den Enhedsfølelse mangler, der gør den ene solidarisk med den anden.

Not for herself but for humanity!

J.V. RODES EFTFLG.
J. SKRÆM
BROLÆGGERSTRÆDE 3